

УДК 94(477)“1920-1930”

СПОГАДИ ОЧЕВИДЦІВ ПРО СТАНОВЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ДЕРЖАВИ НАД СУСПІЛЬСТВОМ В УКРАЇНІ У 20-і рр. ХХ ст.

Сергієнко Сергій Юрійович, кандидат історичних наук, доцент, Донбаський державний технічний університет (ДонДТУ, Алчевськ).

Анотація

На основі мемуарів партійних і державних діячів радянського періоду та їх оточення, спогадів діячів української культури та дисидентського руху висвітлений процес становлення контролю держави над суспільством у 20-і рр. ХХ ст. Аналізуючи мемуарні джерела, автор прийшов до висновку, що в двадцять роки існували засади для демократичного розвитку суспільства, насамперед, у сфері економіки та культури і в певній мірі у політичному житті. Пробивалися паростки громадянського суспільства. Але ці явища вступили у гостре протиріччя з курсом правлячої партії на узурпацію влади. Проблема, яка наростала, була вирішена шляхом знищення владою демократичних засад життя суспільства. Спираючись на мемуари, автор приходиться до висновку, що частина національної інтелігенції свідомо чи несвідомо прийняла участь у знищенні демократичних засад у якості «гвинтика» державної машини, котра все більше охоплювала своїм контролем життя українського суспільства.

Ключові слова: мемуари, суспільство, держава, контроль.

ВСТУП

Очевидці нерідко по-різному описують нюанси одних і тих же подій. Це пов'язано не тільки зі специфікою людської пам'яті, але і з кон'юнктурою та політичними уподобаннями. Та все ж, співставляючи мемуари, в яких змальований певний історичний період, можна знайти ідентичні моменти. Це стосується передусім відомих історичних фактів. Однак, коментарі, тлумачення вузлових моментів цих подій часто не співпадають. Саме така різниця в коментарях примушує істориків, котрі бажають дійти істини, детально аналізувати доступні матеріали і робити об'єктивні висновки. Складовою таких висновків завжди буде думка про більший або менший суб'єктивізм авторів всіх мемуарів. Тим не менше спогади очевидців завжди були і будуть важливим джерелом історичних знань.

РЕЗУЛЬТАТИ (основний текст роботи)

Українці в 1917 році зуміли відновити свою державу, яка за формою правління була парламентською республікою. Це був стрибок у демократію з гніту самодержавства. Фахівцям відомо, що навіть сталі демократичні системи за умов війни посилюють централізм і згортають деякі громадянські права. Україна в той час не мала сталої демократичної системи, а її керівники досвіду державотворення. Об'єктивні обставини та суб'єктивні прорахунки привели до поразки національно-демократичних сил. У кінцевому рахунку в країні встановилася влада, яка спиралася на насилля і з презирством відносилась до демократії. Та все ж вона змушена була рахуватися з обставинами і дозволити існування певних демократичних засад, зокрема, опозиційних партій та рад, що

обиралися на основі альтернативного голосування. Судячи з літератури, частина українських більшовиків щиро вірила, що за допомогою системи рад в Україні можна побудувати квітуче суспільство. Враховуючи те, що в Україні ради діяли задовго до появи не тільки більшовизму, а навіть і марксизму, ця думка не була безпідставною. Судні ради, козацькі ради, що функціонували в Україні на протязі століть, були авторитетними органами. Не випадково українські патріоти назвали першу установу керівництва відродженням Української держави Центральною Радою. Пізніше, в січні 1919 року Конгрес трудового народу України, скликаний Директорією, постановив, що владу на місцях повинні здійснювати представники уряду у згоді і під контролем повітових і губерньських Трудових рад. Однак, задумана більшовиками система рад була по своїй суті іншою. Вона мала представляти інтереси лише частини народу – робітників та незаможних селян, які складали значну частину населення України. Чи могла така система забезпечити демократію? Це не легке питання. Якщо допустити, що в країні проводилися б вільні вибори, то цілком можливо, що обранці значної частини народу зуміли б подолати класові забобони і створити фундамент для демократії. Чому ж цього не сталося? Відповідь на це питання в деякій мірі знаходиться у спогадах очевидців подій, що розгорталися безпосередньо після поразки Української національно-демократичної революції, тобто в 20-х рр. ХХ ст. Висвітлення цієї проблеми є актуальним, так як допомагає поглибити історичні знання про дуже важливий період розвитку українського народу і до того ж може дати матеріал, котрий в певній мірі допоможе уникнути помилок минулого на сучасному етапі і використати позитивний досвід.

Є багато історичних творів, присвячених саме цьому періоду [1], але навіть глибоко об'єктивні роботи не можуть передати тих нюансів історичної ситуації, які зафіксовані в мемуарах. Автор ставить за мету зробити аналіз свідчень мемуаристів, щодо розвитку суспільного життя в 20-х рр. ХХ ст., акцентувавши увагу на тих подіях, які висвітлюють відносини держави і суспільства на теренах України. Завданнями статті є:

- визначити можливі засади демократичного розвитку суспільства в 20-х рр. ХХ ст.;
- в'яснити питання, чому такі засади, якщо вони були, не спрацювали;
- висвітлити роль національної інтелігенції в процесі становлення контролю держави над суспільством;
- виявити основні методи встановлення такого контролю.

Якщо взяти мемуарну літературу, в якій висвітлюються події двадцятих років в Україні, то її можна умовно розділити на декілька груп. Перша – це спогади партійних і державних діячів та їх оточення (перекладачів, секретарів та ін.) У цій групі особливо вагомими є спогади М.Хрущова та П.Шелеста. І перший, і другий намагаються критично підійти до висвітлення подій того часу, однак М.Хрущов по суті виправдовує свої дії, в той час як П.Шелест щиро кається за деякі свої вчинки. Але в цілому їх мемуари дають багатий фактичний матеріал для дослідника, тоді як мемуари Л.Кагановича більше схожі на передовиці газети «Правда» радянських часів. У них мало чисто людських

спостережень і безліч переказів у стилі партійної публіцистики 1920-1950-х років. Друга група – мемуари діячів культури (письменників, митців). Тут слід виділити цікаві спогади Ю.Смолича. Хоча вони і носять певні ідеологічні штампи тих часів, але вміщують дуже цікаві факти, які проливають світло на так звані «білі плями» нашої новітньої історії. Цікаві з точки зору вивчення суспільних процесів спогади І.Гончара. Серед дисидентських мемуарів вирізняються спогади П.Григоренка, який не прагне сподобатись, підламитись під кон'юнктуру, а відверто говорить про те, що бачив і як він це тоді сприймав. Автор статті не може охопити своїм аналізом усі мемуари, що висвітлюють життя України в двадцяті роки. Але багато з них будуть використані.

Відомий дисидент радянських часів Петро Григоренко, якого двадцять років застали на Півдні України, констатує, що українські села тут були «червоними», а болгарські села і німецькі колонії були «білими». Він підкреслює, що про «боротьбу за українську незалежність в наших краях було мало що відомо. Інформація з Центральної України фактично не поступала», а відомий рейд Ю.Тютюнника в листопаді 1921 року «розглядався як бандитський напад» [2]. Мемуари П.Григоренка свідчать, що більшовицька влада на початку двадцятих років швидко розпочала пропагандистські заходи, які мали перетягнути на її сторону населення, особливо молодь.

У 1922 р. Петру Григоренку, якому йшов п'ятнадцятий рік, комсомольський активіст вручив «Азбуку комунізму» М.Бухаріна, наголосивши при цьому: «Тут вся мудрість людства». Ця книжка була видана масовим тиражем. Написана дуже доступно вона користувалася попитом серед значної частини молоді. Про великий вплив цього твору говорить і Павло Судоплатов, який також проживав тоді на Півдні України [3]. Микита Хрущов згадує, що молоді комуністи в Донбасі вчилися комуністичному світогляду по «Азбучі комунізму» [4]. Таким чином більшовики вміло використовували пропаганду, направлену в першу чергу на молодь, яка повинна була стати провідником у життя суспільства задумів нової держави. Правда, як свідчить секретар Й.Сталіна Б.Бажанов, коли розгорнулася НЕП, «Азбуку комунізму» прийшлося потихеньку збирати і знищувати. Її ідеї явно не вписувалися в реалії НЕП. У той же час Бажанов підкреслює, що в свій час по цій книжці «вся партія і особливо нова партійна молодь вчилися комунізму» [5, №42, с.20].

З початком НЕП економічний тиск держави на суспільство значно послабився і це швидко дало свої плоди. Перекладач Сталіна В.Бережков, змальовуючи Київ середини двадцятих, говорить про безліч великих магазинів на Хрещатику і масу дрібних підприємств на Подолі. З особливим захопленням він описує торгові ряди, в яких можна було купити будь-які їстівні припаси: «За дерев'яними розписними прилавками стояли пишні рожевоцокі українки в кольорових плахтах навколо стегон, у вишитих кофтах, у моністах... у дівчат на голові неодмінно був вінок зі свіжих квітів, у жінок – щільно облягаючий очіпок... Домашні ковбаси, ряжанка, копчене сало з часником, вареники з вишнями у сметані могли спокусити навіть і аскета» [6, с.65]. У будь-якому українському селі в цей час можна було зайти в першу ліпшу хату попросити

напитися і тобі виносили глечик холодного молока з лъоху, скибку чорного домашнього хліба, а до того ще й кусок сала або брикетик сотового меду. «Пригощали від щирого серця, від душі і відмовлялися брати гроші» [6, с.67]. Економічна свобода давала свої плоди не тільки в економіці, але і в звичайних життєвих взаєминах. Економічно самостійні люди – основа громадянського суспільства, а це суспільство не може бути німим рабом держави. Тому такий стан не влаштовував владу. Звичайно, потрібно врахувати, що спогади В.Бережков писав у кінці вісімдесятих років, коли було «модно» хвалити НЕП. Однак, подібні свідчення не поодинокі. Про те, що в роки НЕП приватні господарства і торгівля з надлишком забезпечували потреби населення свідчать й інші очевидці. М.Хрущов, змальовуючи цей час, підкреслює, що у Донбасі був надлишок продовольства і воно коштувало дуже дешево. Змушений колишній лідер комуністів визнати, що приватні підприємці за рахунок кращого обслуговування були більш успішними, ніж підприємства, які були під крилом влади [4]. Не можна ігнорувати і того факту, який проходить в мемуарах, що в 1920-і роки в середовищі правлячої партії «була свобода, якої не було в країні: кожен член партії мав можливість захищати і відстоювати свою точку зору» [5, №42, с.22]. Це підтверджує і М.Хрущов, котрий свідчить, що в цей час особливою популярністю користувалися люди демократичні. Навіть Сталін у ці роки проявляв терпимість [4]. Ще не склалося відношення до людей з боку керівництва як до безмовних виконавців волі влади. Хоча деякі нюанси уже вимальовувалися. Так, один з керівників колишньої юзівської, а на той час сталінської більшовицької організації Л.Римський звернувся в 1926 році до Сталіна з проханням написати листа робітникам місцевого заводу, так як вони тепер носять ім'я Сталіна. Л.Римський вважав, що такий лист справив би позитивне враження на місцеве населення. Сталін відповів: «Я не поміщик, а робітники заводу не мої кріпаки. Я їм писати не буду і не люблю, коли це роблять інші» [4]. Така відповідь свідчить про те, що Сталін ще не став самозакоханим диктатором, це прийшло з часом і не в останню чергу завдяки зусиллям партапарату в тому числі і на місцях. Хрущов дуже хвалить Л.Римського як людину і фахівця, але саме такі як він зробили багато, щоб в країні відверто запанував культ особи. Не можна забувати і про те, що значна частина народу століттями привчалася до того, що влада – це, насамперед, повновладний верховний правитель. Але шлях до повновладності однієї особи в країні був заблокований внутріпартійною демократією. Її необхідно було ліквідувати. І тут також зіграв свою роль партапарат. Б.Бажанов згадує: «...в 1925, і в 1926, і в 1927 роках продовжується та ж внутріпартійна свобода, йде боротьба з опозицією в комітетах, у підрозділах, на зборах організацій, на зборах партактиву. Лідери опозиції настійливо запрошують своїх прибічників виступати якомога більше... Сталін і його нова більшість ЦК нічого не мають проти цієї свободи». Та це тільки видимість. Коли партапаратчики наполегливо говорять Сталіну, що пора б уже заборонити таку свободу, він усміхається: «Нехай говорять! Нехай говорять! Не той ворог страшний, який себе виявляє. Страшний ворог таємний, якого ми не знаємо. А ці, які виявлені, всі переписані – час розплати з ними прийде» [5, №40, с.27]. Але це не значило, що Сталін не

вживав заходів для централізації партійного життя. Як згадує Л. Каганович, перед тим як відправити його на роботу в Україну у 1925 році, Сталін мав з ним бесіду, в якій напівжартома говорив: «У Політбюро ЦК КП(б)У є 14 думок. На моє здивоване запитання: як так – бо ж у Політбюро всього 7 членів, як же може бути 14 думок? Сталін відповів: «Спочатку один член Політбюро не сходиться з іншим, а потім кожний член Політбюро не сходиться з самим собою – виходить ще 7 думок, а в цілому 14 думок. Ви повинні це подолати...» [7, с.361]. Каганович виконав завдання. Опозиція в Україні була придушена. Після ліквідації опозиції в партії її апарат став основною силою, яка нав'язувала свою волю суспільству.

Відомий український скульптор Іван Гончар, юнацькі та молоді роки якого прийшлися саме на 1920-і роки, згадує, що ще до початку масової колективізації держава зайняла позицію безумовної підтримки колгоспного руху [8, с.60]. Колгоспи повинні були стати форпостами держави на селі і контролювати сільські громади.

Судячи зі споминів, встановленню контролю держави над суспільством несвідомо, а часом і свідомо сприяла національна інтелігенція. Потрібно підкреслити, що в 1920-і роки в українському селі українська культура була абсолютною. Навіть у містах відчувався її помітний вплив. Як згадує І. Гончар, на Куренівці, яка зараз є одним з районів Києва, а тоді ще була, так би мовити, передмістям, «як хлопці так і дівчата носили національне українське вбрання – дівчата були у вишиваних сорочках, корсетках, деякі в плахтах, а дехто в спідницях. На шиї багато разків дорогого або янтарного намиста, голови перев'язані стрічками квітчастими, або й віночком – у неділю чи свято. Парубки – в чумарках, високих смушевих шапках, сірих і чорних, шароварах і в чоботях... По всій Куренівці лунали вечорами українські народні мелодії...» [8, с.61]. Враховуючи те, що саме самобутність української культури породила український національно-визвольний рух і була основним джерелом енергії національно-демократичної революції, вона не могла бути до вподоби будь-якій імперії. Але в 1920-і роки розпочався процес «українізації», яка, без сумніву, сприяла розвитку української культури. Це турбувало керівництво СРСР. Виступити прямо проти культури народу було неможливо. Був обраний інший варіант. Як відомо, найкращий спосіб понизити повагу до когось або до чогось – це вміло висміяти його. Пішов процес висміювання. Мішенню стали в першу чергу лідери Української національно-визвольної революції. Знищення їх авторитету в народі дозволяло вивільнити поле для розповсюдження авторитету вождів нової держави. Як не прикро про це говорити, але до даної справи долучилися і талановиті майстри української культури. Саме в 1920-і роки, як згадує Ю.Смолич, у видатного драматурга М.Куліша з'явилася ідея висміяти в новій п'єсі лідера Центральної Ради М.Грушевського. Враховуючи те, що Грушевський тоді працював в Україні і міг притягти автора до відповідальності, М.Куліш говорив: «А за висміювання нехай притягує. Нехай нас тоді судять за законами класової боротьби» [9, с.75]. Тобто автор розраховував у даному випадку на допомогу держави, яка і встановлювала «закономи класової боротьби». Трохи пізніше за цими ж «законами» тоталітарна

держава знищила самого М.Куліша. Про те, що в боротьбі з виразниками національних інтересів у сфері культури на стороні влади стояли молоді українські письменники, які пізніше стали класиками, свідчить і Л.Каганович [7, с.365].

Саме в середині двадцятих набувала розмаху хвиля боротьби з українським буржуазним націоналізмом. Під удар критики потрапляли твори, в яких зображувалося українське культурне життя з позицій, які не влаштовували державу. Навіть критичне зображення письменником українського національно-визвольного руху часом викликало з боку влади переслідування автора. Так, згадує Ю.Смолич, коли в 1926 році вийшла його книга «Фальшива Мельпомена», де в сатиричних тонах зображувалась діяльність українських націоналістів, ретиві критики звинуватили автора у всіх смертних гріхах і, головне, в ідеалізації націоналістів. Смолич виправдовується: «Звинувачення недолуге, однак у ті часи воно користувалося успіхом» [9, с.81]. Таким чином держава за допомогою «приручених» критиків тиснула на суспільство з метою посилення контролю. Однак слід врахувати, що в двадцяті роки ще відчувався вплив революції і демократичні засади ще не були вщент зруйновані. Було влаштовано публічний диспут, в якому висловлювали свої думки як противники, так і прибічники книги. Головуюча на диспуті чиновниця від культури намагалася проводити лінію на засудження книги Смолича, але зал, де знаходилося більше семисот чоловік, не піддавався. Люди вірили в демократію і ще могли не боятися відкрито виказувати свої думки. Про це свідчить і П.Панч: «Біля вікон «УкрРОСТА» збирався натовп і трактував повідомлення, кожен виходячи з своїх політичних переконань. І по цьому можна було безпомилково визначити політичну ситуацію» [10, с.129]. Терпимість влади проявлялася і в тому, що ті особи, котрі в свій час виступали проти більшовиків у разі їх покаяння, не переслідувалися. Зокрема, колишній генерал армії УНР Ю.Тютюнник у середині двадцятих років зайняв посаду старшого редактора художніх фільмів всеукраїнського фотокіноуправління, писав кіносценарії, за якими знімалися кінофільми, і навіть був кіноактором [9, с.88]. Це в часи розвою НЕП. Та нове чиновництво саме в двадцяті роки успішно набувало вміння «тримати і не пускати». Дружина відомого поета О.Мандельштама Н.Мандельштам згадує як у 1923 році в Києві поет звернувся до компетентного чиновника за дозволом на проведення свого поетичного вечора. Чиновник відмовив. На питання в чому причина відмови він спокійно відповів: «Не треба». Мемуари цієї без сумніву талановитої жінки, на наш погляд, дуже точно визначили межу за якою була знищена будь-яка свобода творчості. Вона наголошує: «...в тридцятому році, коли в «Большевику» з'явився лист Сталіна, в котрому вимагалось не друкувати нічого, що відрізняється від державної точки зору... я принесла номер «Большевика» зі сталінським листом і показала його О(сипу) М(андельштаму). Він прочитав і сказав: «Знову «не треба», але на цей раз уже назавжди» [11, с.248].

Відомий спеціаліст у справах диверсії і терору П.Судоплатов згадував, що керівники України С.Косіор і М.Хатаєвич говорили про необхідність виховати нове покоління абсолютно віддане справі комунізму і вільне від

всяких зобов'язань перед старою мораллю. Вони вважали, що найбільшу увагу слід приділити розвитку та підтримці нової української інтелігенції, яка б вороже відносилась до націоналістичних ідей [3]. Хоча це вже було на початку тридцятих, але сам факт логічно витікав зі всього комплексу заходів, котрі поступово проводилися в життя протягом двадцятих років і в результаті яких держава встановила повний контроль над духовним життям суспільства.

Паралельно йшла розправа з церквою. В цій розправі, судячи з мемуарів, провідну ударну роль грав комсомол. Наприклад, П.Шелест, згадуючи свою комсомольську діяльність у 1923-1924 роках, свідчить: «Про комсомольців тоді дорослі говорили багато недоброго, що вони «безбожники, бездомники, голота», трохи чи не плем'я хуліганів. Комсомольці своїми вчинками нерідко самі спонукали до таких розмов. Антирелігійну пропаганду ми проводили, відверто кажучи, варварським способом: горланили свої пісні під церквою, коли там проходили богослужіння, зламали якоесь церковну загорожу, розбили вікна у церковній сторожці, де проходили співанки церковного хору» [12, с.44]. Як і в боротьбі зі свободою творчості, влада вела наступ проти церкви поступово, а закінчила повним підкоренням у тридцяті роки.

Підкорення українського суспільства державі було вкрай важливим для більшовицького керівництва. Сталіну, за свідченням його секретаря Б.Бажанова, доводилося «комбінувати, знімати, переміщати, то садити на ЦК України першим секретарем Кагановича, щоб навів в апараті порядок, то переміщати, висувати і виганяти непокірних українських працівників» [5, №41, с.24]. Контроль над суспільством міг бути встановленим лише тоді, коли партійний апарат безумовно виконував волю центру.

Враховуючи те, що в кінці 1920-х років організовані опозиційні сили були знищені, спротив суспільства сваволі державного апарату значно ослаб, склалися всі умови швидкого наростання контролю держави над суспільством.

ВИСНОВКИ ТА ПОДАЛЬШІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Отже, можна зробити висновок, що мемуари осіб, які безпосередньо бачили реалії 1920-х років, свідчать про те, що демократичні засади розвитку суспільства формувалися передусім у сфері економіки і культури та в певній мірі у політичному житті. Пробивалися паростки громадянського суспільства. Однак ці явища вступили у гостре протиріччя з офіційним курсом на жорстку централізацію. Вирішити це протиріччя влада могла тільки одним шляхом – знищити демократичні засади. Мемуари свідчать, що це знищення проводилося не тільки зовнішніми силами, але й частиною українського суспільства, в тому числі і частиною української інтелігенції, котра, піддавшись «чарам» утопічної ідеї, стала «гвинтиком» державної машини, яка все більше охоплювала своїм контролем суспільство. Подальше дослідження проблеми потребує висвітлення питань впливу національного характеру на політичні відносини в Україні у 20-і рр. XX ст., а також ролі національної інтелігенції у спротиві посиленню контролю держави над суспільством.

Література

1. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928) / С.Кульчицький. – К.,1996; Колодний А., Яроцький П. Історія релігії в Україні / А.Колодний, П.Яроцький. – К.,1999; Загородній І. Втрачені покоління / І.Загородній. – Вінниця, 2012 та ін.
2. Григоренко П. В подполье можно встретить только крыс [Електронний ресурс] / П.Григоренко. – Режим доступу: http://royallib.ru/book/grigorenko_petr/v_podpole_mogno_vstretit_tolko_kris.html
3. Судоплатов П. Спецоперации. Лубянка и Кремль 1930-1950 годы [Електронний ресурс] / П.Судоплатов. – Режим доступу: lib.ru/POLITOLOG/SUDOPLATOW/specoperacii.txt
4. Хрущев Н. Воспоминания [Електронний ресурс] / Н.Хрущев. – Режим доступу: <http://lib.guru.ua/MEMUARY/HRUSHEW/wospominaniya.txt>
5. Бажанов Б. Кремль, 20-е годы. Воспоминания бывшего секретаря Сталина / Б.Бажанов // Огонек. – 1989. – №№38-42.
6. Бережков В. Как я стал переводчиком Сталина / В.Бережков. – М.,1993.
7. Каганович Л. Памятные записки рабочего, коммуниста-большевика, профсоюзного, партийного и советско-государственного работника / Л.Каганович. – М., 2003.
8. Гончар І. Спогади / І.Гончар // Пам'ятки України. – 1991. – №5.
9. Смолич Ю. Рассказ о непокое / Ю.Смолич. – М., 1971.
10. Панч П. На калиновім мості / П.Панч // Твори в 4-х тт. – Т.4. – К., 1973.
11. Мандельштам Н. Воспоминания / Н.Мандельштам. – М., 1989.
12. Шелест П. Справжній суд історії ще попереду. Спогади. Щоденники. Документи. Матеріали / П.Шелест. – К., 2004.

References

1. Kul'chyc'kyj S. Komunizm v Ukraï'ni: pershe desjatyrichchja (1919-1928) / S.Kul'chyc'kyj. – K.,1996; Kolodnyj A., Jaroc'kyj P. Istorija religii' v Ukraï'ni / A.Kolodnyj, P.Jaroc'kyj. – K.,1999; Zagorodnij I. Vtracheni pokolinnja / I.Zagorodnij. – Vinnycja, 2012 ta in.
2. Grygorenko P. V podpol'e možhno vstretyt' tol'ko krys [Elektronnyj resurs] / P.Grygorenko. – Rezhym dostupu: http://royallib.ru/book/grigorenko_petr/v_podpole_mogno_vstretit_tolko_kris.html
3. Sudoplatov P. Specoperacyu. Lubjanka y Kremľ' 1930-1950 gody [Elektronnyj resurs] / P.Sudoplatov. – Rezhym dostupu: lib.ru/POLITOLOG/SUDOPLATOW/specoperacii.txt
4. Hrushhev N. Vospomynanyja [Elektronnyj resurs] / N.Hrushhev. – Rezhym dostupu: <http://lib.guru.ua/MEMUARY/HRUSHEW/wospominaniya.txt>
5. Bazhanov B. Kremľ', 20-e gody. Vospomynanyja byvshego sekretarja Stalyna / B.Bazhanov // Ogonek. – 1989. – №№38-42.
6. Berezhkov V. Kak ja stal perevodchykom Stalyna / V.Berezhkov. – M.,1993.
7. Kaganovych L. Pamjatnye zapysky rabocheho, kommunysta-bol'shevyka, profsojuznogo, partyjnogo y sovetsko-gosudarstvennogo rabotnyka / L.Kaganovych. – M., 2003.
8. Gonchar I. Spogady / I.Gonchar // Pam'jatky Ukraï'ny. – 1991. – №5.
9. Smolych Ju. Rasskaz o nepokoe / Ju.Smolych. – M., 1971.
10. Panch P. Na kalynovim mosti / P.Panch // Tvory v 4-h tt. – T.4. – K., 1973.
11. Mandel'shtam N. Vospomynanyja / N.Mandel'shtam. – M., 1989.
12. Shelest P. Spravzhnij sud istorii' shhe poperedu. Spogady. Shhodennyky. Dokumenty. Materialy / P.Shelest. – K., 2004.

Сергиенко С.Ю. ВОСПОМИНАНИЯ ОЧЕВИДЦЕВ О СТАНОВЛЕНИИ КОНТРОЛЯ ГОСУДАРСТВА НАД ОБЩЕСТВОМ В УКРАИНЕ В 20-е гг. XX ст.

На основе мемуаров партийных и государственных деятелей советского периода и их окружения, воспоминаний деятелей украинской культуры и диссидентского движения, освещен процесс становления контроля государства над обществом в 20-е годы XX ст.

Анализируя мемуарные источники, автор пришел к выводу, что в двадцатые годы существовали основы для демократического развития общества и прежде всего в сфере экономики и культуры, и, в определенной степени, в политической жизни. Пробивались ростки гражданского общества. Но это явление вступило в острое противоречие с курсом правящей партии на узурпацию власти. Нарастающая проблема была решена властью путем уничтожения демократических основ жизни общества. Опираясь на мемуары, автор приходит к выводу, что часть национальной интеллигенции сознательно или несознательно приняла участие в уничтожении демократических основ общества в качестве «винтика» государственной машины, которая все более охватывала своим влиянием жизнь украинского общества.

Ключевые слова: мемуары, общество, государство, контроль.

Sergienko S.Y. MEMORIES OF EYEWITNESSES ABOUT THE FORMATION OF THE STATE CONTROL OVER SOCIETY IN UKRAINE IN 20-TH YEARS OF THE TWENTIETH CENTURY.

Based on the memoirs of party and state leaders of the Soviet period and their surroundings, memories figures of Ukrainians culture and the dissident movement, illuminated the process of establishing state control over society in the 20-th years of the twentieth century. Analyzing memoir sources, the author came to the conclusion that in the twenties there were a basis for the development of a democratic society and first of all in the sphere of economy and culture, and to some extent in politics. Fought their way shoots of civil society. But this phenomenon has come into sharp conflict with the course of the ruling party to the usurpation of power. The growing problem has been solved authority by destroying the democratic foundations of life society. Drawing on memoirs, the author comes to the conclusion that part of the national intelligentsia consciously or unconsciously took part in the destruction of the democratic foundations of society as a “screw” of the state machine, which increasingly encompassed their influence life of Ukrainian society.

Keywords: memoirs, society, state, control.

Рецензент: **Фомін А.І.**, доктор історичних наук

Стаття подана
17.05.13